

YUNUS NADİ MAHMUT ESAT BOZKURT'A KARŞI: BASIN ÖZGÜRLÜĞÜNDEN ÖTEYE...

Yunus Nadi versus Mahmut Esat Bozkurt: Beyond the Press Freedom

Pınar AYDOĞAN¹

Öz

1930'lu yıllar rejimin muhaliflerini tasfiye ettiği, büyük oranda radikal inkılablarını tamamladığı bir dönemdir. Her alanda yapılan yenilikler hukuk alanında da geçerlidir. Adliye vekili Mahmut Esat Bozkurt, rejime hem yeni bir hukuk sistemi hem de adliye teşkilatlanmasına Batı hukuk sistemini örnek alarak birçok radikal yenilik getirmiştir. Bu dönemde, rejimin yaptığı yeniliklere karşı duruş, muhaliflerden gelirken, hukuk alanında Mahmut Esat Bozkurt önderliğinde yapılan bu düzenlemeler, yeni yasalar sadece muhalif kesimden değil, rejimin savunucularının başında gelen bizzat Atatürk'ün adını verdiği ve onun isteğiyle kurulan "Cumhuriyet Gazetesi" ve onun başyazarı, aynı zamanda da Cumhuriyet Halk Fırkası vekili olan Yunus Nadi'den de sert eleştiriler almıştır. Bu çalışma Mahmut Esat Bozkurt'un 1924 yılından beri sürdürdüğü adliye vekilliğinden onu istifaya götüren olayların başında gelen, içinde Cumhuriyet Gazetesi'nin de yer aldığı, başında "Gazeteciler Davası" olarak geçen, Adliye vekili Mahmut Esat Bozkurt'un bu davanın nakil sürecine müdahil olmasıyla eleştiri oklarını üzerine çektiği olayın, Cumhuriyet Gazetesi ve Yunus Nadi, üzerinden incelenmesini konu almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Nadi, Mahmut Esat Bozkurt, Cumhuriyet Gazetesi, Gazeteciler Davası, Matbuat Hürriyeti.

Abstract

Through the 1930's, the regime eliminated all opponents and completed the radical revolutions to a large extend. Reforms made in all areas also included the legal area. Mahmut Esat Bozkurt, the Minister of Justice, introduced a new legal system as well as many radical reforms in the judiciary organization taking the Western legal system as an example. Within this period, resistance against the reforms came from the opposition whereas in the legal area, these new laws and organizations conducted under the leadership of Mahmut Esat Bozkurt received severe criticism not only from the opposition but also from the daily Cumhuriyet, one of the prominent supporters of the regime, established with the request of and named personally by Atatürk himself and from Yunus Nadi, the editor-in-chief of Cumhuriyet and a member of the parliament from the Republican People's Party (Cumhuriyet Halk Partisi, CHP). This study is about a particular event called by the press "the Trial of the Journalists" that also included the daily Cumhuriyet, from the point of view of Cumhuriyet and Yunus Nadi, which was one of the major incidents that led to the resignation of Mahmut Esat Bozkurt from the Ministry of Justice, a post he had been serving since 1924, due to harsh criticism he suffered for getting involved in the transfer of this court action.

Keywords: Yunus Nadi, Mahmut Esat Bozkurt, Cumhuriyet Newspaper, Journalist Case, the Press Freedom

¹Araş. Gör. Karadeniz Teknik Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, paydogan@ktu.edu.tr.

*Değerli fikirleriyle makalemin zenginleşmesine katkıda bulunan hocam, Prof. Dr. Cemil Koçak'a teşekkür ederim.

Giriş

Yunus Nadi, hem vekil hem de gazeteci kimliğiyle Erken Cumhuriyet döneminin önemli figürlerinden biridir. Önemi sadece gazeteci olmasıyla sınırlı değildir. Gazetesi, bir anlamda rejimin yarı resmi yayın organı olarak savunuculuğunu üstlenen, adını Mustafa Kemal'in koyduğu "*Cumhuriyet Gazetesi*"dir. Nadi, rejimin çıkardığı her kanunun yaptığı her inkılâbın yanında olmuş, bunlara karşı eleştiri getirenlere, muhaliflere "*rejim düşmanı*", "*vatan haini*" gibi ağır eleştiriler de bulunmuştur. Özellikle Nadi'nin "*kalem kavgaları*" ünlüdür. *Arif Oruç, Ahmet Emin Yalman, Sabiha Sertel, Ahmet Ağaoğlu* gibi Tek Parti Dönemi'nin muhalif gazeteci ve siyasetçileriyle yıldızı hiç barışmamış, çeşitli tartışmalara girmiştir. Milli Mücadele'yi desteklemiş, Avrupa Hukuku'nu çok iyi bilen hem iktisat vekilliği hem de adliye vekilliği yapan ve Cumhuriyet'in Batılı hukuk sisteminin mimarlarından olan *Mahmut Esat Bozkurt* ise dönemin en parlak yöneticilerindendir. Nadi ile Bozkurt'u karşı karşıya getiren olay, basında "*Gazeteciler Davası*" olarak adlandırılan davanın İstanbul'dan Bursa'ya nakledilmesi olmuştur. Nadi bu nakilden Bozkurt'u sorumlu tutmuş ve aleyhinde bir yayın kampanyası başlatmıştır. Nadi'nin Bozkurt'la çatışması bu anlamda incelenmeye değerdir. Çünkü belirtildiği gibi Nadi, şimdiye kadar resmi görüşle çatışan muhaliflerle karşı karşıya gelmiş olsa da "*milli birlik*" düşüncesini temsil eden Cumhuriyet Halk Fırkası içindeki bir isimle tartışmamıştır. Kol kırılmış olsa da yen içinde kalmıştır. Bu çalışmanın temel amacı, rejimin misyonerliğini üstlenen bir gazeteci vekilin, ilk kez kendi partisinden bir isim ile çatışmasını konu almasıdır.

Bu amaç doğrultusunda öncelikle "*Gazeteciler Davası*"na giden tarihsel süreç ele alınacaktır. Cumhuriyet tarihine adı "*tekellerdeki en büyük yolsuzluk*" olarak geçen önemli bir rüşvet davası olan "*Barut İrtişası*", ardından bu dava hakkında yayımlar yapan gazetecilere açılan davalar, son olarak da İstanbul Belediyesi (Şehremanet) ile Cumhuriyet Gazetesi arasındaki çatışma anlatılacaktır. Bu yayımlar sonrasında Şehremanet, Cumhuriyet Gazetesi'ni dava etmiş ve açılan bu dava *Barut irtişası* hakkında yaptıkları yorumlar nedeniyle gazeteciler hakkında açılan dava ile birleştirilmiştir. Davaların Bursa'ya nakledilmesi sonucunda Bozkurt ve Nadi, sonu Bozkurt'un adliye vekilliğinden istifa etmesiyle sonuçlanacak bir sürece girmiştir. Bu süreçte her iki tarafında temel argümanı, "*basın özgürlüğü*" olmuştur. Bu çalışmada, demokrasinin en temel değerlerinden olan basın özgürlüğünün, iki taraf arasında gerçekten evrensel anlamda bir değer olarak değil, kendi çıkarlarıyla uyduğu sürece korunması gereken bir ilke olarak savunulduğu gösterilmeye çalışılacaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın yöntemi, 1929-1930 tarihleri arasında Cumhuriyet Gazetesi'nin, ilgili konular hakkındaki yazıları analiz edilecektir.

1923-1930 tarihleri arasındaki yıllar, yeni rejimin kurulduğu, Hilafet'in, Saltanat'ın kaldırılıp (1922), radikal yeniliklerin yapıldığı, Cumhuriyet'in kurumsallaştığı bir dönem olarak okunabilir. Siyasal, toplumsal, ekonomik hayatın her alanında yapılan bu yenilikler bu alanlarda oluşan muhalefet hareketlerini de beraberinde getirmiştir. Özellikle Hilafet'in kaldırılması, Cumhuriyet'in ilanı, *Milli Mücadele*'yi beraber yürüten önder kadro arasında fikir ayrılıklarını keskinleştirmiş ve böylece Cumhuriyet rejiminin ilk muhalefet partisi olan *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası* kurulmuştur. Rejime muhalif olan her tür düşüncenin bu partide toplanması ve özellikle din referanslı görüşlerinde kendini bu partide ifade etmesi buna takiben dini bir ayaklanma olan "*Şeyh Sait*" İsyanı sonucunda, *İstiklal Mahkemeleri* kurulmuş, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası* kapatılmış ve "*Takrir-i Sükûn*" kanunu çıkarılmıştır. 1925 yılı bu gelişmelerle kapanırken, rejim bu sert uygulamalarıyla kendisine yönelmiş olan "*toplumsal muhalefeti*" susturmuştur.

1926 yılında Mustafa Kemal'in İzmir seyahati üzerine planlanan fakat başarısızlıkla sonuçlanan “*İzmir Suikastı*” ise rejime karşı olan muhalefetin susturulmasının ikinci halkasını oluşturur. Bu suikast sonrası oluşturulan İstiklal Mahkemesinde, sadece bu suikastı planlayanlar değil, hemen hemen rejime muhalif olan herkes yargılanmış ve bundan en çok nasiplenen de rejim için bir tehlike arz eden “*İttihatçılar*” olmuştur. Bu yargılamalarla, rejim kendisine rakip olacak, yapacağı yeniliklere karşı çıkacak bütün yönetici kadroyu tasfiye etmiştir. Böylece, “*siyasal muhalefet*” de sindirilmiş ve rejimin yolundan kaldırılmıştır.

Artık, muhalif bir söylem üretebilecek tek odak “basın”dır. Aslında basına karşı denetim, sindirme ve susturma planı 1923 yılının başından beri uygulanmaktadır. Fakat bu dönemde henüz yeni olan rejim, özellikle Saltanat ve Hilafet'in savunucusu, Cumhuriyet'in ilanını erken bulan *İstanbul Basınına* karşı güçlü değildir. Mustafa Kemal'in İstanbul basınına kendi tarafına çekmek için iki görüşme teşebbüsü olmuş ancak bu görüşmelerin sonucunda istenen elde edilememiştir. Bunun sonucunda, Mustafa Kemal, *Milli Mücadele*'nin en başından beri, kalemiyle yanında olan gazeteci Yunus Nadi'yi rejimi temsil ve savunmak göreviyle İstanbul da bir gazete kurmakla görevlendirmiştir. Yunus Nadi, 1924 yılında fikrini ve ismini Mustafa Kemal'in verdiği “*Cumhuriyet Gazetesi*”ni kurmuştur. Hilafet'in kaldırılması ve sonrasında Cumhuriyet'in ilanı konularında olumsuz yayın yapan *İstanbul Basını* bu tavrından dolayı yargılanmış, yine *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*'nın kapatılmasını eleştiren gazetelerde aynı akıbete uğramış, gazeteleri kapatılmış, İstiklal Mahkemelerinde yargılanmış ve çeşitli cezalara çarptırılmışlardır².

Bu dönemde, *Takrir-i Sükûn*'un 1929 yılında kaldırılmasına kadar sıkı bir sansür ve sindirme politikası uygulanmıştır. Mart ayında kaldırılan bu kanunla birlikte, muhalif birkaç sesin basında yer bulması, rejimin bir yumuşama, hoşgörü ortamı yarattığı gibi bir düşünceye yol açsa da, yaşanan olaylar bu düşüncenin kısa sürede etkisini yitirmesine sebep olacaktır. 1929 yılı sonlarında İstanbul'daki bazı devlet kurumlarının kendileri hakkında aleyhte yayın yaptıkları gerekçesiyle, haklarında dava açtıkları gazete ve gazeteciler, ardından rejime muhalif *Yarın* ve *Son Saat* gibi, muhalif gazetelerin kapatılması aslında muhalefetin son halkası olan “Basın Muhalefeti”nin de susturulmasına giden son dönemeci ve basın özgürlüğü için yolun sonu olan, hükümete istediği gazeteyi kapatma yetkisi tanıyan, 1931 yılında kabul edilecek olan, “*Matbuat (Basın) Kanunu*”na da hazırlıktır.

Siyasal alandaki gelişmeleri yakından takip eden ekonomik gelişmelere bakıldığında, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde sermaye sahiplerinin azınlıklar ve ekonominin yabancı devletlere bağımlı ve bunların hepsinin inhisarlara (tekellere) sahip olması, devleti kurtarmaya çalışan kuşağın ve onun somut birlikteliği olan *İttihat ve Terakki Cemiyeti*'nin en temel sıkıntısı olmuştur. Bu durumu aşma yolu, milli bir iktisat düşüncesinin hayata geçirilmesi olarak belirlenmiş ve bu düşünce *Milli Mücadele* döneminde, yabancı devletlere karşı tepkiye dönüşmüştür. *İttihat ve Terakki Cemiyeti*'nin *milli iktisat ve milli burjuvazi* yaratma düşüncesini miras alan Cumhuriyet'i kuracak kadroda 1923 yılında toplanan *İzmir İktisat Kongresi*'nde, tekellerin yabancılara verilmemesi düşüncesini kabul etmiş, sonrasında *Lozan Antlaşması* ile *Duyun-ı Umumiye İdaresi* kaldırılmış ve inhisarlar (tekeller) yeniden devletin eline geçmiştir.

² Takrir-i sükun kanunu ile, “Tevhid-i Efkâr” “Son Telgraf”, “İstikbal”, “İstiklal”, “Sebilürreşat”, “Aydınlık” gazeteleri kapatılmıştır. Tanin yazarı Hüseyin Cahit Yalçın, Zekeriya Sertel, Cevat Şakir, Velit Ebuzyiyya, Abdülkadir Kemali, Ahmet Emin Yalman gibi daha birçok gazeteci, yargılanmış, sürülmüş, cezaya çarptırılmış ve daha önemlisi yazarlıktan el çektiler. Bu dönemin genel siyasi atmosferi hakkında bkz: Zürcher (1992), *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, çev. G. Ç. Güven, İstanbul: Bağlam Yayınları. Tunçay (2005) *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması 1923-1931*, 4.b, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. Lewis (2007), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, 10.b, çev. M. Kıratlı, Ankara: TTK. Akşin (1995), *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, 6.b, İstanbul: Cem Yayınevi.

Milli birlik ve bütünleşme anlayışı ekonomi alanına da yansımış “ekonomide ulusalcılık” belirleyici nokta olmuştur. Aslında bu düşünce, yani milli burjuva yaratma düşüncesi, milli ekonominin gelişmesi için gerekli görülmüş ve bunda da yine önemli bir nokta olan kişilerin devlet gücü ve imkânlarıyla zenginleştirilmesi yolunda, devlet önyak olmuştur (Tezel, 2002: 148). Bu bağlamda özel girişimciliğe teşvikler ve imtiyazlar tanınmakta, ekonominin canlanması için gerekli olan sermaye birikiminin özel kesim tarafından sağlanması amaçlanmaktadır. İşte bunlardan biri de tekellerdir. Devlet ekonominin bazı alanlarında “tütün, kibritle, alkol ve ispirto, petrol ve şeker” olmak üzere yeni tekeller kurmuş, bazı malların ithalatını ve ticaretini tekellere bırakmıştır (Kepenek ve Yentürk, 2004: 46).³ İnhisarların amacı ekonominin önemli bir kısmını oluşturan alanları yabancılardan kurtarıp, devletin eline geçmesini sağlamaktır. Bu noktada devletin öncülüğü önemli olmuş ve devlet ekonomiyi doğrudan müdahale etmiştir (Boratav, 2006: 262).⁴

İşte tekel yetkisinin hükümete bırakılmasıyla birlikte, bu yetkinin kısmen ya da tamamen yerli ve yabancı özel anonim ortaklıklara devredilebileceğinin belirtilmiş olması, kısa zaman içinde tekelleri, nüfuz sahibi bazı kişilerin rekabet kaygısı olmadan yüksek kazançlar elde ettikleri birer kuruluş haline getirmiştir. Böylece, devlet tekelleri yoluyla bir zenginleşme/zenginleştirme dönemi başlamış⁵ ve bununla birlikte tekelleri devralan ve çeşitli yolsuzluklarla anılan şirketlerin öncelikle kar amacı gütmeleri, tekel altına alınan önemli mal ve hizmetlerin fiyatlarının yükselmesine bu durumda halk arasında inhisarlara karşı önemli bir tepki doğmasına sebep olmuştur⁶.

1. “Gazeteciler Davası”na İlk Kıvılcım: Barut İrtişası Olayı

Bu tekellerden biri de hakkındaki rüşvet iddiaları nedeniyle dava edilen, “Gazeteciler Davası”nın açılma nedenlerinden biri olan 1925 yılında kurulan *Barut inhisarıdır*. İhaleyi alan şirket hükümetin belirleyeceği yerde en geç bir yıl içinde fabrika kurup üç yıl içinde de üretime başlayacağını taahhüt etmiştir. Şirketin 1500000 TL olan sermayesinin %50’si Türklere, % 49 u yabancılara aittir. 1929 yılında Türk ortaklardan İbrahim Bey hisselerini diğer barut şirketindeki hisseleri ile beraber Fransızlara satmıştır. Tasfiye işlemleri yapılırken yapılan harcamalar konusunda ortaklar arasında anlaşmazlıklar yaşanmış ve konu hakem

³ Kepenek ve Yentürk burada söz konusu olan tekelci yapının, üretimden satışa uzanan dikey bütünleşme ve sermaye yoğunluğuna dayalı, kısaca gelişmiş ekonomilerdekine benzer bir tekelci yapı olmadığını, sadece alım satım yetkisinin verilmesinin bir sonucu olduğunu vurgular (Kepenek ve Yentürk, 2004: 47).

⁴ Yeni rejimin kuruluşundan Dünya Ekonomik Bunalımına kadar (1923-1929) izlenen ekonomik gelişme modeli “liberal” olarak tanımlanır. Fakat bu tanımlama devletin en az alana müdahalesi olarak ele alınırsa bu anlamda liberal tanımlaması yanlış olur. Bu tanım ancak, özel sermayenin desteklenmesi anlamında kullanılıyorsa doğrudur. Bu dönemde ekonomiyi liberal prensiplerden uzaklaştıran önemli bir uygulama da, Türkiye ekonomisinin tekeller aracılığıyla denetim altına alınması çabasıdır. Ticaret alanında oluşturulan tekeller, 1924 yılında İçki İnhisarı, 1926 yılında ispirto İnhisarı, 1929 yılında Kibritçakmak İnhisarı, 1925 yılında ise Tütün İnhisarı, tarım alanında ise 1925 yılında oluşturulan Şeker İnhisarıdır.

Bu anlamda hükümet “liberallik” tanımını serbest piyasa mantığının temel öncüllerine aykırı olarak aralarında yabancılardan da bulunduğu bazı kişi/gruplara belirli alanlarda imtiyazlar tanınmasına ve doğal tekellerin oluşmasına göz yummuş, tütün mamulleri gibi bazı alanlarda da kendi lehine tekel oluşturmuştur (Beriş, 2006: 110). 1929 bunalımı, siyasal ortamı da etkilemiş ve bir toplumsal muhalefet ortaya çıkmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası tecrübesi ile yaşananlar rejimin, hem ekonomik hem de siyasi politikaların gözden geçirilmesini sağlayacak ve 1932 yılı itibarıyla *Devletçilik* programı uygulanmaya başlanacaktır (Boratav, 2006: 262).

⁵ Bu dönemde özel teşebbüs için bir zenginleşme kaynağı olan tekel haklarının, özellikle İş Bankası ve onun öncülüğünde kurulan ortak şirketlere verilmesi önemli bir kural olmuştur. Bu alanlarda devlet tekelleri her ne kadar yabancı sermayenin de bulunduğu firmalara verilmişse de bu tekellerin hissedarları hükümete yakın kişilerdir. Mesela Celal Bayar, yabancı sermayeli Siemens, Zingal, Kibrit İnhisarı ve Ankara Palas şirketleri ile yabancı sermayeli olmayan 8 Türk şirkettenden kimisinde hisse sahibi, kimisinde ise İş Bankası Genel Müdürü sıfatıyla kurucu üye veya yönetim kurulu üyesidir. Yine % 51’i yabancı sermaye ait olan Türkiye Kibrit İnhisarı T.A.Ş.’in hissedarları arasında İsmet İnönü (200 Hisse), Yunus Nadi ve Cemal Hüsnü gibi isimler bulunmaktadır (Özer, 2014: 354).

⁶ Tekeller, 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası lideri Fethi Bey’in de gündeminde olacaktır, Fethi Bey İzmir konuşmasında, tekellerin kamu için değil özel kişiler yararına çalıştığını ve bu noktada da bireylerin devlet eliyle zenginleşmesine sebep olduğunu belirterek, eleştiride bulunmuştur (Avşar, 1998: 44).

heyetine götürülmüştür. Yaşanan bu olaylar bir vatandaşın Adliye Bakanlığına şikâyeti üzerine su yüzüne çıkmış ve Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt bu şirket ve sahipleri hakkında irtişa (rüşvet) soruşturması açtırmıştır (1929, 7 Temmuz, Cumhuriyet). Rüşvet davası kovuşturması sonucunda İbrahim Bey ve yabancı ortakları işlemlere fesat karıştırmak ve devlet memurlarına rüşvet vermekten suçlu bulunmuştur. Bu olay basında geniş yankı uyandırmış ve gazeteler, rüşvet olayına Maliye Bakanı dahil büyük memurların da karıştığını iddia etmiştir (1929, 6 Ağustos, Cumhuriyet)⁷.

Ertesi gün Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt, başlatılan soruşturmanın sebebinin irtişa (rüşvet) suçu olduğunu ve yazılanların aksine soruşturmanın Müddeiumumîliğin (Savcılığın), İstanbul Defterdarlığının haber vermesi üzerine değil, Adliye Vekâleti'nin doğrudan doğruya takibi sonucunda açıldığını ve "iki ellerinin Cumhuriyet'in şerefi ile oynayanların yakasında olduğunu, hesapları temiz olanların korkmaması gerektiğini" belirtirken, soruşturmanın kapsamının ucu açıklığına da vurgu yapmış oluyordu (1929, 8 Temmuz, Cumhuriyet). Bu dönemde, CHP içinde birçok vekil ve bürokrat, iş takibi ve özel anonim şirketlerde yöneticilik yapmaktadır. Bu durum birçok yolsuzluk söylentilerini ve kişisel kazanç haberlerini de beraberinde getirmiştir. Bozkurt, bir anlamda soruşturmanın bunları da kapsayabileceğini ima etmiş olmalıdır.

Nadi, başlatılan soruşturmayı yorumladığı yazısına "cumhuriyet fazilettir" sözü üzerinden bir giriş yapıyordu. Ona göre kendi menfaatlerini düşünen bu kişiler, Cumhuriyetin beraberinde getirdiği ahlak değişikliğini kavrayamamış olanlardır. Onlar kendilerini hala "hırsız ve mürteşi (rüşvet veren) vezirleriyle meşhur sultan Hamit devrinde yahut da vagon, şeker, vesika ticaretiyle on parasız adamları milyoner eden Harbi umumi senelerinde" sanmaktadır. Bunların Cumhuriyet'in ilk dönemindeki,"Yavuz ve havuz"⁸davasından ibret almamasını eleştiren Nadi, rüşvet alacak kişilerin olabileceğine ihtimal vermez ama, eğer böyle bir şey varsa da, "fakat şayet farzı mahal olarak bu iddialardan bir hakikat şemmesi (payı) meydana çıkacak olursa "Yavuz ve Havuz",meselesinde olduğu gibi Cumhuriyet'in fazileti namına, kabahatlıların kim olursa olsun cezalarını göreceklerine hiç şüphe olmadığını belirterek "bu şerden, bir hayır" çıkarır. Bu barutçuların rüşvet suçuyla mahkemeye verilmiş olmasının, Avrupa'da iyi bir tesir bırakacağını, Avrupalı sermayedarlardan para alıp, Türkiye'de rüşvetsiz iş görülmez düşüncesine karşı da önemli bir önlem olduğunu belirtir (Nadi, Y. 9 Temmuz 1929, Cumhuriyet).

Haklarında "tevfikat (soruşturma)" yapılan "irtişa" sanıkları hakkında bu rüşvet olayının nasıl ortaya çıkarıldığına dair alınan "duyumlar" gazeteler tarafından yazılıp çizilmeye başlamıştır. Mesela bunlardan biri, yabancı şirketin çalışanlarının "tuttukları günlüklerde bazı bürokrat ve vekillere rüşvet verdiklerinin yazılı" olduğu yönündeki iddiadır (1929, 3 Ağustos, Cumhuriyet). Gazetelerde yer alan bu iddialar, Adliye vekili Mahmut Esat Bozkurt'un bir açıklama daha yapmasına neden olacaktır:

⁷ Hissedarlar inhisarın teşkili esnasında sarf ettiklerini söyledikleri muhtelif miktardaki paraların da hesaba katılmasını ileri sürmüşler ve imzaları altında böyle birer masraf pusulası da vermişlerdir. İşte bu masraf pusulalarında, hissedarlardan bazılarınca Ankara'da bazı devlet memurlarına, rüşvet verdiklerinden, özellikle "bir Amerikan arabasından" bahsedilmektedir.

⁸ Cebelibereket (Osmaniye) Milletvekili ve Bahriye eski Bakanı İhsan Bey hakkında, Yavuz Zirhlısı'nın onarımında yolsuzluk yaptığı iddiasıyla, Başbakan İsmet İnönü'nün Malatya Milletvekili sıfatıyla 18 Aralık 1927'de verdiği önerge doğrultusunda, 24 Aralık 1927 tarihinde Meclis Tahkikat Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyonun başkanı da Yunus Nadi'dir. "Yavuz-Havuz Olayı" olarak bilinen bu olay nedeniyle Bahriye eski Bakanı İhsan Bey, 26 Ocak 1928'de dokunulmazlığı kaldırılarak Divanı Ali'ye (Yüce Divan) sevk edilmiştir. Ertuğrul (Bilecik) Milletvekili Dr. Fikret de aynı olay nedeniyle Divanı Ali'ye gönderildi. Divanı Ali'deki ilk duruşma 5 Şubat 1928 tarihinde yapılmış. Divanı Ali, 16 Nisan 1928'de davayı sonuçlandırmış ve Bahriye eski Bakanı İhsan Bey'i "görevi kötüye kullanmak ve rüşvet alma girişiminden" 2 yıl ağır hapis ve 2 yıl memuriyetten men cezasına, Dr. Fikret'i "dolandırıcılıktan" 4 ay hapis ve 100 lira ağır para cezasına çarptırmıştır. Bu karar, Yüce Divan'ın Cumhuriyet Döneminde verdiği ilk mahkûmiyet kararı olmuştur. (Tunçay, 2005: 207).

“Gazeteciler irtişa meselesini lüzumundan fazla izam etmekte (büyütmeye) devam ediyorlar. Bu neşriyat, tahkikatı işkal edecek mahiyettedir. Gazete mübalağalarını okuyanların nerelere kadar neler düşüneceklerini kestirmek mümkün değildir. Unutulmamalıdır ki hadise henüz mahkemeye intikal etmemiş ve hakkında hüküm verilmemiştir. Bu vaziyet karşısında vicdanlı insanların adaletin tecelli edeceğine inanarak beklemesi lazımdır. Yalan yanlış haberlerle efkarı umumiyenin tağlit edilmesine (kandırılmasına) müsaade etmeyeceğiz. İstanbul Müddeiumumîsi Kenan Bey, buraya irtişa hadisesini anlatmağa değil, ondan daha çok mühim meseleler hakkında izahat vermeye gelmiştir. Güya bu iş için görüşmek üzere Temyiz rüesa ve azaları Ankara’ya gelmiş. Bu da yalandır”(1929, 6 Ağustos, Cumhuriyet)⁹.

Bozkurt, gazeteleri uyardığı açıklamasında bundan sonra ki süreçte basına karşı olacak tavrını da ortaya koymuştur. Gazetelerin kendi adına araştırma yaparak bilgi almasına ve aleyhte yazı yazmasına karşı çıkmış ve resmi ağızdan haberlerin yapılmasını istemiştir.

2. Matbuat (Basın) Yargılanıyor

Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt’un bu “uyarılarını” dikkate almayan, Akşam, Vakit, Son Saat, İdam gazetelerine Bozkurt’un bu açıklamasından kısa bir süre sonra devam eden dava hakkında “gerçeği yansıtmayan” haberler yayınlamak ayrıca yine İstanbul Şehremaneti (Belediyesi) hakkında olumsuz haber yaptıkları gerekçesiyle dava açılmıştır (1930, 12 Ocak, Cumhuriyet). Bu davaların açılmasından kısa bir süre sonra Şehremanet, bu sefer de Cumhuriyet Gazetesi aleyhine dava açmıştır. Aslında bu durum Cumhuriyet Gazetesi’nin haberi veriş başlığı gibi “garip”(1930, 22 Ocak, Cumhuriyet) ya da beklenmeyen bir durum değildir. Çünkü gazete 1929 yılının başından itibaren sistematik bir şekilde Şehremanetin, yolların bakımsızlığı, suların akmaması, Terkos ve Rıhtım şirketlerinin sorumsuz davranışlarına müsamaha gösterdiğine, görevlerini yerine getirmediklerine dair birçok eleştirel yazıyı okuyucularıyla paylaşmıştır (1930, 21 Ocak, 2 Ocak, 24 Ocak, Cumhuriyet)¹⁰. Yine Şehremini (Belediye Başkanı) Muhittin Bey aynı zamanda İstanbul valiliği görevini de yürütmektedir.¹¹ Cumhuriyet gazetesi, Muhittin Bey hakkında pek de olumlu yorumlarda bulunmuyordu. 1930’un Ocak ayında İstanbul’da çıkan yangını söndürmede yetersiz kalan itfaiye teşkilatı ve olayı gazetelerden öğrendiği iddia edilen vali sık sık eleştiri oklarına hedef oluyordu (1930, 20 Ocak, Cumhuriyet)¹².

Bu haberlerin ardı ardına yayınlanması sonrasında, Şehremini Muhittin Bey, Akşam Gazetesi’ne verdiği beyanatta “bermutat bütün gazetelerin neşriyatından müteessir ve müşteki olduğunu” yazılan şeylerin “efkarı umumiyeği yanıltmaya çalışmak” olduğunu belirtiyordu.

⁹, İrtişa davası, 25 Ekim 1929 tarihinde karara bağlanmış ve İbrahim Bey, Jül Fresko, Leon Fresko, Avukat Nesim Mazliyah, Jak Basat, Salomon Nassi “fişke, barut ve mevadı infilakiye imtiyazının müzayedesine fesat karıştırmak ve devlet memurlarına rüşvet vermek” ten hüküm giymiştir.

¹⁰ Gazete de, İstanbul sokaklarının her tarafının bozuk ve çukur olmasını eleştiren, şehrin bakımsızlığı ve pisliğinden belediyeyi sorumlu tutan bir yazı yayımlanır. Kanalizasyon şirketinin başına buyruk davranışlarını, belediyenin disiplinsizliğine bağlar: “şirket açar, yıkar, doldurur ve kapatılmış kanalların üstüne yalancıkdan bir kaldırım yaptıktan sonra geçtiği yerleri kasırga tahribatına uğramış bir harabe gibi bırakarak başka yerlere musallat olur”...belediyenin işini yapmadığını ve medeni belediyeciliğin sadece kaldırım yapmak olduğunu belirtir. “...ancak bu varidatı birkaç misline iblağ eylemiş olsak da belediyenin çok programsız ve çok münasebetsiz hareketleri ile beledi işleri eski tas eski hamam dan ibaret olacağını da söylemekten geri duramayız (1930, 21 Ocak, Cumhuriyet). Yine yayınlanan imzasız yazısı, “Canlı vesikalar” başlığıyla, İstanbul sokaklarından fotoğraflar verilir. Haberde bunların her birinde kaldırımlar üzerinde hep engel ya da inşaatların olduğunu ve rahat gezilemediğinden bahseder. Gazete, Muhittin beyin gazetelerin basit tenkitleri karşısında neden sinirlendiğini anlayamaz (1930, 2 Ocak, Cumhuriyet). Veremle ciddi surette mücadele edelim başlıklı yazıda “İstanbul belediyesi bile İstanbullu veremlilere yardım eden bu cemiyete, gene İstanbul halkının verdiği paralardan tereküp eden bütçesinden bir kuruş bile vermedi, vermiyor” iddiasıyla, İstanbul Belediyesi eleştirilmektedir (1930, 24 Ocak, Cumhuriyet)

¹¹ İstanbul vilayet ile Şehremanet 1929 Ocak’ında birleştirilmiştir.

¹² Gazete verdiği haberde Ocak’ın 18 inde meydana gelen yangında bilgi almak isteyen gazeteciyi dışarı attıran İstanbul valisine tepki göstermiştir. Türk Matbuat Cemiyeti Heyeti Merkeziyesi henüz ne yapacağına karar vermemişse de valiyi protesto edileceği muhtemeldir. Olayın nedeni, Muhittin beyin bu muamelerinin saiki henüz anlaşılammıştır. Verilen habere göre Muhittin Bey yangın gecesi Polis merkezine girdiği zaman Merkez Memuru ve Serkomiser’in eğlenceye gittiğini anlamış ve hiddetini şedit bir lisanla izhar ettiği esnada yanında bir gazeteci görünce böyle bir harekette bulunmuştur.

Gazetenin bu açıklamaya tepkisi, günlerce yazdıkları konu ve sorulara cevap vermeyen İstanbul belediyesinin “en ufak bir havadisın halka vereceği fikri” düşünürken kendilerinin soruları karşısında “efkârı umumiye yi hiçe saymış, kendilerine tevcih edilen (yöneltilen) çok muhik (basit) sualleri işitmezlikten gelmiş olmasını” eleştirmesi olacaktır”(1930, 22 Ocak, Cumhuriyet).

3. Şehremanet- Cumhuriyet Gazetesi Savaşı

Bu beyanatın yayınlandığı gün ki gazetede, Şehremanetin, “*Böyle adalet olur mu?*” başlıklı başmakaleden dolayı gazete aleyhine bir dava açtığı duyurulur. “...(yazıdan) Şehremanet memurları tarafından esnafa verilen cezaların zulüm olduğu manası çıkarılmış ve emanet bunu şahsiyeti maneviyesini tahkir ve tecavüz addetmiştir”. Haberde verilen “şehremanetin, gazetelerin haklı müdafaa ve emaneti tenkit yolundaki yayınına karşı dava açarak” misilleme de bulunma zihniyetini eleştiren gazete yine de bunu “*hayret edici*” bulmaz. “Anlaşılan Emanet, verilen ikramiyelerle boşalan bütçesini, gazetelerden alacağını tasavvur ettiği para ile dolduracak!...”(1930, 22 Ocak, Cumhuriyet) ifadeleriyle aldığı bu kararlar, *Şehremanet* yeniden eleştirilir.

Şehremanetin *Gazetesi*'ne dava açmasına büyük tepki gösteren Nadi:

“Biz belediye cezalarının şimdi yapıldığı gibi hodbehot(kendi kafasına göre) zabıt varakaları ile değil, mahkeme kararı ile tahsil olunmasını tercih ederiz. Kendi işleri için mahkemeye gitmekten imtina eden hatta mahkemeye gitmeyi muvafık ve caiz görmeyen hakimsiz ve hükümsüz ceza tahsilinin mahkemeler tarikiyle hak kazanmağa daha müreccah(doğru) olduğunu iddia eden Şehremaneti, demek ki kendisine en ufak bir iğne ile dokunulunca soluğu mahkemede almağı en kestirme yol buluyor. Kim bilir bu konuda bir zabıt varakası ile iş göremediğine canı ne kadar sıkılmıştır.”

diyerek alaycı bir dille Emanetteki zihniyeti eleştirir. Kendilerinin mahkemeye gitmekten hiç rahatsız olmayacağını belirten Nadi:

“ki böylece bazılarının unutmış oldukları bir cihet ortaya çıkacaktır “Matbuat hürriyeti” eğer bugün İstanbul Vilayeti ile de müşterek hareket eden İstanbul Şehremaneti İstanbul’da münteşir (yayınlanmış, yayılmış) Cumhuriyet matbuatı ile anlaşamıyorsa bunun sebebini mutlaka matbuatın fenalığında aramaya sebep yoktur.”diyerek, Şehremaneti açıkça uyarıp: “efkârı umumiye ile muaraza(çekişme) haline gelmekte bittabi ve asla isabet yoktur. Şehremini Bey neşriyatımıza matbuat ile cevap vermişti. Madam ki nihayet mahkemeye gidecekmiş, bu külfete bile gerek yokmuş, demek lazımdır! Biz cumhuriyet mahkemelerinin hakkı teslim etmesi ve adaleti uygulaması konularındaki hassasiyetlerine, matbuat hürriyetinin hayır ve faziletine de çok bağlıyız. Haklı olduğumuz bir efkârı umumiye davasına da mahkemeye gitmekten korkacak biz olamayız” (Nadi, Y. 18 Şubat 1930, Cumhuriyet)

sözleriyle yazısını sonlandırmıştır.

Yaklaşık bir yıldır gazetesinde *Şehremanet* hakkında eleştirel yazılar yayınlayan Nadi, açılan davaya cevabını çok net verir. Öncelikle bu yazıların içeriği kişisel değil, kamu yararını ilgilendiren konuları içermektedir. Bu noktada eleştiriye açık olmaması nedeniyle bir kez daha eleştirdiği Belediyeye, kime karşı dava açtığını da kullandığı “*Cumhuriyet Matbuatına karşı*” ifadesiyle yeniden hatırlatır. Son olarak Nadi, bu eleştirileri basın özgürlüğü çerçevesinde değerlendirerek, Şehremaneti düşünceye tahammüllü olmaya davet eder.

4. Başrol Değişiyor: Şehremanet’ten Mahmut Esat Bozkurt’a

Aslında esas, kavgayı başlatacak gelişme, Temyiz mahkemesinin “*Gazeteciler davası*” adıyla anılan davanın Bursa’ya nakline karar vermesi ile olur. *Akşam*, *Vakit*, *Son Saat*, *İkdam* ve *Cumhuriyet* gazetelerinin sorumlu müdürleri hakkındaki davalarda

Cumhuriyet Savcılığı ile Şehremaneti, Polis Müdürlüğü, Kolordu Kumandanlığı gibi İstanbul'daki yüksek makamların davacı durumunda bulunması “davalara da mahkeme heyetinin hissiyatına mağlup olarak bitarafliktan inhiraf (sapma)edecekleri” gerekçesiyle bu davaların başka bir yere naklini uygun görmüştür (1930, 18 Şubat, Cumhuriyet)¹³.

İlk dava 6 Nisan tarihinde görülmüştür. Şehremanet avukatı Rami Bey, davada Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkan bir yazıya¹⁴ gönderme yaparak, “Bunlar gazetelerle herkese taarruz ve hakaret ediyorlar. Bu hareketleri vazife sayılamaz.” demiş bu sözlerine karşılık Cumhuriyet Gazetesi vekili Asaf Bey: “Tenkit gazetenin hakkıdır, Şehremaneti müteessir olacak diye bunlar yazılmazsa netice ne olur? Gazetenin vazifesi içtimai hayatta rol almaktır. Bu hayatı yaşayanlar tenkide tahammül etmelidir.” şeklinde cevap vermiştir (1930, 6 Nisan, Cumhuriyet). Bu arada dava sürerken Cumhuriyet Gazetesi'nin de avukatlığını yapmış olan Haydar Rıfat, Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt tarafından mahkemeye verilmiştir.

Davanın nedeni Haydar Rıfat Bey'in irtişa meselesine dair Mustafa Kemal'e yazdığı iki mektuptur. Adliye vekili Bozkurt, bunları kendi şahsına iftira, hakaret ve tehdit olarak görmüştür. Haydar Rıfat, burada Bozkurt'un şahsına karşı değil, icraatına karşı olduğunu bildirmiş ve gördüğü yanlışlıkları ortadan kaldırmak için Gazi'ye mektup yazdığını ve vekilin icraatlarını beğenip beğenmemenin, her ferdin hakkı olduğunu belirtmiştir. Haydar Rıfat'a göre olayın iç yüzü şöyledir:

“İrtişa rezaleti dolayısıyla gazeteler aleyhine bir dava açıldı. Bu dava açıkça haksızdı. Bir takım adamların bu yüzden tevkifi(kovuşturma) ve aylarca mevkuf (tutuklu) kalmış olmaları aynı derecede haksızdı. Tevkifatı yapan müstantik (yargıç) Nazım Bey'in bu hareketinden dolayı kendisine bir şikâyetname verildi. İşte davalar ve bugünkü gürültüler o şikâyetnamenin güya ağır olmasından neşet etmiştir. Halbuki o şikâyet name mahallinde bir yazıdır. Ve mesleğe ve adliyeye hizmettir”(1930, 10 Nisan, Cumhuriyet).

Bu davanın ayrıntısı, bu çalışmanın kapsamında değildir. Fakat davanın başladığı günden davanın sonuçlanmasına kadar geçen süre boyunca,¹⁵ dava en ince ayrıntısına kadar gazetede yer almıştır. Böylece Nadi'nin, Adliye Vekiline karşı önemli bir kozu olmuştur. Sonuçta bu dava haberleri ve Bozkurt'un icraatlarına karşı eleştirel yazılar gazetede geniş yer almaya başlamıştır. Bunlardan ilki, Nadi'nin “Borç için hapis tehdidinin kaldırılmasının borç ödemekte yavaş davranmak itiyadında olanların ekmeğine yağ sürdüğünü” ve birçok kişinin ona dert yandığından bahsettiği, Yeni İcra Kanunu hakkındaki yazısıdır. Nadi, Adliye Vekilinin olumlu sonuçlar yarattığını belirttiği kanundan, kendilerinin şikâyet aldığını “İcra kanunu muamelatı (işlemleri) karıştırmış, itiyadati (adeti) bozmuş ve galiba işleri daha ziyade çıkmaza sokmuş” olduğunu ifade eder. Her memleketin kendine ait ahlak ve adetlerinin

¹³Gazete, hemen her gün emanet aleyhinde haberlere yer vermektedir. “Şehremini Muhittin Bey'in belediye cezaları aleyhine vaki olan neşriyatımızdan dolayı gazetemiz aleyhine bir dava açmıştır. Muhittin beyin aynı zamanda İstanbul valisi olduğu için davanın İstanbul'dan Bursa'ya alındığını da yazmıştık. Şimdi de bu dava münasebetiyle garip ve Şehremanetinde mevcut zihniyeti gösterir gülünç bir haber aldık. Haberde şehremanetin avukatının Bursa'ya giderken her gidişi için 80 lira aldığını ve daha kaç defa daha gidecek, bu durumu salâhiyettar memuru tarafından haksız olduğu söylenen bir davayı ikame etmek suretiyle İstanbul şehri nakden de izhar edilmektedir.”. “Gıdasız çocuklara ve veremlilere para ayıramayan Şehremanet bu haksız davaya nasıl para ayırabiliyor” (1930, 22 Mart, Cumhuriyet). “Yer arıyorum diye veremlileri avutan emanet eldeki paraları da yedi” (1930, 8 Nisan, Cumhuriyet).

¹⁴ Bahsi geçen yazı 22 Ocak 1930 tarihinde Cumhuriyet'te yayınlanan “Garip Şey” başlıklı yazıdır.

¹⁵ “Barut irtişası” olayının tutuklu sanıklarının ve gazeteciler davasında Cumhuriyet gazetesinin avukatlığını üstlenen Haydar Rıfat yaşanan bu olaylara Mahmut Esat Bozkurt aleyhine Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e gönderdiği mektuplarla müdahil olmuş ve Mahmut Esat Bozkurt'tan şikâyetçi olmuştur. Mahmut Esat'a gönderdiği mektupta ise avukatı olduğu davanın kendi yararlarına olarak sonuçlanmasını “birazda tehdit eder” şekilde istemiştir. Bunun üzerine Mahmut Esat, Haydar Rıfat aleyhine “hakaret ve sövme” ile “tehdit” davası açarken, Haydar Rıfat da Mahmut Esat aleyhine “tasni cürüm” (uydurma suç) davası açmıştır. Mahmut Esat'ın açtığı dava 12 Haziran 1930'da sonuçlanmış ve Haydar Rıfat Bey iki yıl hapis ve 370 lira ağır para cezasına çarptırılmıştır (Halıcı, 2004: 329-330).

olduğunu, her kanun ve kuralın her yerde uygulanmasının mümkün olmadığını, Avrupa'dan şimdiye kadar birebir aldığımız kanunların yeni rejime uyum sağladığını fakat İcra kanununda “aynı ile harekete ise mecburiyet yoktu demekte bilhassa bu kadar acı şikâyetler aldıktan sonra asla tereddüde mahal görmediğini” ifade etmiştir.

Nadi, Fransa'da bu hapis usulünün kaldırılıp kaldırılmadığını bilmediğini, fakat “Fransa'nın ileri gazetelerinin” üç dört yıl öncesine kadar bu usulün kaldırılmasına karşı çıktıklarını ve eğer bu usul Fransa'da kaldırılmamışsa bunun “bir hikmeti” olduğundan, eğer kaldırıldıysa üç sene öncesine kadar borç için orada, insan hapsinin devam etmiş olmasının dahi boş bir şey olmadığını kabul etmek gerektiğini belirtir: “Ne gibi inkılâplar yapmış olursak olalım demokraside Fransız milletini geçmek davasında bulunamayız. Eğer bu kadar demokrat bir millet borç için eşhas (şahıs) hapsini dün hatta bugüne kadar idame etmiş ise hak ve adalet noktasından böyle yapmanın zaruretine kail (razı) olmuştur demek olur.” diye yazan Nadi Fransa gibi demokratik bir ülkede bile olmayan bu kanunun Türkiye'de uygulanmasını Bozkurt'un “cüretkarlığına” bağlıyordu.

Hak ve adaletin, borçlu lehine bozulmasını tasvip etmeyen bunda bir dengenin kurulmasını savunan Nadi, bu kanunun Almanya'da başarısız olduğunu, orada başarısız olan bir kanunun Türkiye de başarılı olmasını beklemenin doğru olmadığını, kanunun acilen düzeltilmesi gerektiğini belirtir. Buna göre, “.eşhasın(kişiler) hukuki bahsinde fazla hürriyetperverlikten rücuda müstahsen (kabul gören) bir müsarraat (teşebbüs) gösterilmemelidir” diyerek mülkiyet hakkını inkar etmediğini ifade etmiştir (Nadi, Y. 19 Nisan 1930, 25 Nisan 1930, Cumhuriyet).

O günlerde Meclis gündemini epeyce meşgul eden, Şehremanetin, Cumhuriyet Gazetesi'ni dava etmesine sebep olan *Belediye cezaları* hakkında bir kanun tasarısı hazırlanmıştır (1930, 1 Mayıs, Cumhuriyet). Kanunda belediyelerin kolayca ceza veremeyeceğine ve verilen cezalara karşı vatandaşların beş gün içinde mahkemeye başvurabilmesine hak tanıyan maddeler de vardır. Ertesi gün Yunus Nadi, kanunu köşesine taşır. Eğer Meclis bu kanunu kabul ederse artık belediyelerde dahi örfi ve idari ceza şekli kalkmış olacaktır. Böylece haksız bir harekette bulunduğu şikâyet edilip ceza alan vatandaş, belediyeye itiraz edebileceği gibi hakkında verilecek kararı mahkemeye dahi götürebilecektir. Ancak mahkemenin hükmü bu takdirde geçerli olabilecektir. Nadi şöyle yazmaktadır:

Bak buna kimsenin diyeceği yoktur. Bu pek güzel bir iş olmuştur. Çünkü bunda vatandaşa emniyet ve ammeye huzur ve istirahat vardır. Biz bu işte böyle olsun dediğimiz için güya haysiyetine tecavüz edilmiş diyen Şehremanetin avukatı Bursa mahkemesinde bizim sabikai mükerrere ashabından (birden fazla suç işleyen kişilerden) olduğumuzu söylüyor. Filhakika naklen yalnız o mahkemeye gitmiş beş on davamız bulunduğu göre mahkûmiyet itibariyle değilse bile dava noktasından biraz sabıkalı da benzemiyor değiliz. Maazallah gam değil: Vur, fakat söylet (Nadi, Y. 25 Nisan 1930, Cumhuriyet)

Cumhuriyet Gazetesi ile Şehremanet arasındaki dava devam ederken Nadi de, Emanet aleyhine yazıları her gün gazetesinde yayınlamaya, hatta sert yazılar yazmaya devam etmektedir (1930, 3 Mayıs, 5 Mayıs, 9 Mayıs, 18 Mayıs,

Cumhuriyet).¹⁶ Dava sırasında, yayınlanan bir yazıdan ve karikatürden dolayı rahatsızlığını dile getiren Şehremanet, Cumhuriyet Gazetesi hakkında, yeniden 10 bin liralık bir manevi tazminat davası açmıştır. Bunun üzerine, Gazete, Şehremanetin bu işi ticarete döktüğünü, açılan her davadan avukatın pay aldığını savunan bir tepki yazısı yayınlar (1930, 13 Mayıs, Cumhuriyet).

Bursa’da devam eden Gazeteciler davasında, savcılık, gazetelerin irtişa (rüşvet) meselesi, itfaiye ve hırsızlık yazılarından cezalandırılmasını, diğer meselelerden beraatlarını istemiştir. Ayrıca Cumhuriyet Gazetesi’nin “*Hırsızlık Çoğalıyor*” makalesi, asayişin bozukluğunu ima ve heyecan uyandırdığından 161. madde, “*Böyle adalet olur mu?*” yayınından dolayı da 488. madde gereğince ceza talebinde bulunmuştur. Ayrıca Emanet avukatı Rami Bey, Cumhuriyetin yaptığı yayınlarda hem kanunlara hem de Şehremaneti’ne tecavüz ve suçlama olduğunu belirterek:

Rastgele vergi tarh ediliyor diyen Cumhuriyet’in başmuharriri Meclis dedir. Kanun kabul edilirken niye noksanlığını söylememişti yazıyor, bir de vazifei neşriyemi yapıyorum, tenkit yapıyorum, derler. Gazetelerin vazifeleri halkı kanunlara ısındırmak için yazılar yazmaktır. Halbuki bu makaleler vazifei neşriyeye, ne tenkide, ne de tenkidin manayı lügavisine(mecaz anlamına) sığar. Yunus Nadi Bey matbuat hürriyeti yazısı ile de Emanete tecavüz etmiştir. Matbuat hürriyeti kendilerine tecavüz hürriyeti vermez. Galiba bu hürriyetin ne olduğunu bilmiyorlar. Her halde Cumhuriyet emin olsun ki hakkımızı aramak yolunda nasıl hareket edeceğimizi kendilerinden daha iyi biliriz. Bundan daha cahilane yazılmış bir makale tasavvur edemem. Bu makale üzerine dava ettik. Kendilerinden hesap soruyoruz. Emanette hakim olan zihniyet cümlesiyle ne demek istiyorlar. Emanette hakim olan zihniyet, halkın zihniyettir. Elleri gazeteye var diye bu zihniyetle bu kadar çok eğlenmesinler. Efkari umumiye temsil ediyoruz diye kendilerine süs vermesinler. Efkari umumiye, kendi yazdıkları değildir.

diyerek konuşmasını tamamlamış daha sonra da sıra Cumhuriyet Gazetesi’nin avukatı Agah Bey’e gelmiştir. Agah Bey, konuşmasına ilk önce Rami Beyin, gazetelerin görevi, halkı hükümete ısındırmaktır görüşünü eleştirerek başlamış:

bugünkü nesil istibdadın mütebasbıs (yaltakçı) lisanını kullanacak değildir. Biz temiz bir nesil yetiştirmek istiyoruz. Başmuharririmizin yazısını eleştirmek istiyorlar. Yunus Nadi Bey ellerinizde müdeyyen kanunlarda fikir ve reyi bulunan şahsiyettir. Onu intihap eden millettir. Binaaleyh milletin her türlü takdiratına mazhar olan bir şahsiyettir. Rami bey bu makale hakkında çok cahilane bir yorumda bulundular. Türkiye’de değil Avrupa da dahi yüksek malumat ile tanınan şahsiyete karşı kullandığı kelimeye cevap vermeğe bile tenezzülde bulunmam. Bütün dünya bilir ki, matbuat efkari umumiye temsil eder, doğru görür, doğru söyler. Cumhuriyet idaresinde böyle yazılar yazılmayacağı buyruluyor. Devri istibdatta yazılmaz, devri meşrutiyette yazılmaz. Cumhuriyet devrinde yazılmaz da hangi devirde yazılır.

diyerek savunmasını bitirmiştir.

Agah Bey’in bu sert savunmasından sonra, Rami Bey, “Yanlış anlıyorlar. Kanun aleyhinde yazmağa salahiyetleri (yetki) olmadığını arz ettim. İstibdattaki yazılar yazılsın demedim. Silahlarımız bir değildir. Kendileri gazetelerine istedikleri gibi yazıyorlar. Geçenlerde benden cevap istiyorlardı. Bana bir sahifelerine ayırsalar cevap verirdim. Yunus Nadi’nin şahsına değil, zulüm vardır diye gazetelerinde yazmaları için kullandım ” (1930, 15 Mayıs, Cumhuriyet) diyerek sözlerine açıklama getirmiştir.

¹⁶Emanetin, verem hastanesi yapmak için, bir arsa bulduğunu, o semtteki arsaların metrosu 90 kuruşken sahibinin 11 lira istediği belirtilmişti. Dün matbuatımıza bir mektup geldi. İstanbul da bulunmadığı için bu olaydan haberdar olamayan vatandaş, bu haberin doğru olmadığını belirttiği bir mektup yazar. “Emanet Halkı aldatıyor mu?” (1930, 3 Mayıs, Cumhuriyet) 1930, Emanetin avukatı alaylı bir şekilde eleştirilir ve boş konuşmak yerine, sorulan sorulara cevap vermesi istenir. Emanetin amacının hükümetin yaptığı işleri bize eleştirmeye çalışıp, eleştirmede bizi muhatap tutuyorsun? “Avukat Bey Yine Ötmüşsün”, (1930, 5 Mayıs, Cumhuriyet). “İhaledeki Yolsuzluğu Mütahhit İtiraf Ediyor” (1930, 9 Mayıs, Cumhuriyet),”Resim Çekmek Yasak mı?”, (1930, 18 Mayıs, Cumhuriyet).

Mahmut Esat Bozkurt- Haydar Rifat davasının her aşamasını yayınlayan gazete, kendi davasında Adliye vekili Bozkurt'u, gazeteciler davasının Bursa'ya nakledilmesinden sorumlu tutmuştur. Buna göre "İrtişa davası dolayısıyla İstanbul gazetelerinin neşriyatından müteessir olan Adliye vekili Mahmut Esat Bey'in sırf şahsi itibarından dolayı efkarı umumiyeyi tehyiç (çoşturma) maddesinden gazeteler aleyhine ikamei dava ettirmiş" ve "Yavuz Havuzdan Çıkıyor" ve "Hırsızlıklar Çoğalıyor" gibi yayınlar dolayısıyla de davayı Bursa'ya naklettirmiştir (1930, 8 Mayıs, Cumhuriyet).

5. İkinci ve Son Karşılaşma¹⁷

Mahmut Esat Bozkurt ile Yunus Nadi arasında ki ipleri koparan esas olay, Nadi'nin, davalarının Bursa'ya alınmasından Adliye Vekilini sorumlu tuttuğu yazısı olmuştur. "Hakikatte kendilerinin olan bu davaların" Bursa'ya nakledilmesiyle "kendilerine yabancı kılındığını" ancak gelen telgraflarından davayı hatırladığını söyleyen Nadi, Bursa'ya nakil

¹⁷ Geçmişte Bir Karşılaşma: 25. Madde Anlaşmazlığı

1923'ün Ekiminde Cumhuriyet ilan edildikten sonra, Anayasanın yeni rejim için yeni düzenlemelere ihtiyacı vardı. "Kanuni Esasi Encümeni" oluşturularak hazırlıklar yapıldı. Anayasa Encümeni Başkanı, Milli Mücadeleye destek için matbaasını Ankara'ya taşıyan, ve Atatürk'ün okumadan yatmadığı "Anadolu'da Yeni gün" gazetesini çıkaran aynı zamanda vekil de olan Yunus Nadi'dir. Hazırlanan tasarıya en çok eleştiri "güçler birliği" ilkesini yok sayması ve "Cumhurbaşkanına tanıdığı fesh yetkisi" gibi konularda gelmiştir. Tasarıyı eleştirenlerin başındaki isim "Güçler ayrılığı" ilkesinin, Cumhuriyet rejiminde halk egemenliğini, milli hakimiyeti en iyi yansıtan sistem olduğunu savunan Mahmut Esat'tır. Aslında burada Mahmut Esat'ın çekincesi Meclisin üstünlüğünün önemini belirtmektir. İkinci tartışma yaratan madde, etrafında epey fırtınalar kopartan Cumhurbaşkanına fesih yetkisi veren 25.maddedir.

Mahmut Esat bu karşı çıkışı şu düşüncelerle savunur:

"... kanuni Esasi Encümenin hazırladığı yeni Kanuni Esasi layihası... anlayışına göre inkılabın en aziz umdesini/ Hakimiyet bilakaydüşart milletindir umdesini zafa duçar etmektedir." inkılabın ruhuna" uygun bir şekilde bir tasarı hazırlanmasını bekleyen Mahmut Esat, bunun aksi durumda bu ülkenin "şehitlerinin ruhuna" darbe vuracağını ifade etmesi, Yunus Nadi'nin "Hangi Darbe" diye laf atmasına sebep olmuştur. Mahmut Esat'ın cevabı ise şöyledir:

"...Efendiler dünyanın hangi köşesinde, hangi devlet teşkilatında Sultani meşrutiyetlerin, krallık meşrutiyetlerin hangi birinde bir Meclisin ve Kanuni Esasi Encümenin iddiasına göre bilakaydüşart hakimiyetin mahalli tecellisi olan bir Meclisin; icrai ve teşrii salâhiyetleri haiz olan bir Meclisin nasıl böyle keenlemyekün feshine karar vermek kabildir?..."

Rica ederim. Bundan büyük darbe; bütün Teşkilatı Esasiye, bütün hukuk esasiye tarihi içinde ne vakit iltikab edilmiştir."

Fesih yetkisiyle birlikte Meclisin gensoru hakkından bile yoksun kalacağını, zira gensoru tehlikesi ile karşı karşıya kalan bir hükümetin hemen Cumhurbaşkanına başvurarak Meclisin feshini isteyebileceğini, bunun da çok milletin hâkimiyeti adına tehlikeli olduğunu belirtir. Kanuni Esasi Encümenini "Meclis Hükümeti" sisteminden uzaklaşp ve "Hükümet Meclisi" yaratmakla suçlar. Ona göre, fesih yetkisi, ihtilal henüz tamamlanmamış olan rejimin geleceğini tehlikeye atabilir ve "irtica silahlı" olarak kullanılabilir.

Bir gün sonraki görüşmede Yunus Nadi, encümen başkanı olarak eleştirilen maddeleri savunmuş, bu yetkinin dünyanın her yerinde kabul gören bir anlayış olduğunu ve bunun "fena hareket" olmadığını söylemiştir. Madde daha sonra Meclis tarafından reddedilmiştir.

Yunus Nadi, fesih yetkisi veren 25.maddenin kabul edilmemesinden oldukça rahatsız olmuştur. Nadi, gazetesi "Anadolu'da Yeni gün" de "Hakimiyeti Milliye'ye İlk Darbe" başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Yazısında teklifin reddedilmesini, "meclisleri hiçe sayan hakanların hareketinden daha fena" olarak yorumlarken yetkilere karşı duran milletvekillerinin" milli hakimiyetin ne olduğunu bilmeyen mahluklar", "memleketin hayatını entrikaya tabi tutmak isteyen" ve "milletin bir daha mebus bile yapamayacağı en menfur adamlar" olduğunu iddia etmiştir. "Memleketin iktisadiyatında vesairesin de fiilen tecrübe ederek min hays-ül-mecmu" solda sıfır olduklarını gördüğümüz kimselerden kastı ise Mahmut Esat'tır. Yunus Nadi; "Meclisleri milletle(rin) yerine ikame ederek Hâkimiyeti Milliye'nin mahfuziyeti nam ve hesabına meclisleri müdafaa etmek, milletin hakimiyetini baltalamak olarak gördüğü bu tavrıdan dolayı duyulacak "ayıp ve hacallet" in ise "onun başları olan hesabet ve ihtirasa ta" ait olduğunu söyleyerek sorunun ulusal egemenlik değil de kişisel hırslar olduğunu savunmuştur. Ancak Yunus Nadi bu düşüncelerini gazetesinde yazdığı gün(24 Mart 1924) TBMM'de Maliye Vekâleti'nin bütçesi görüşülürken Kastamonu Milletvekili Halit Bey "emvali metruk eden" olan İstanbul'daki Manuk Matyosyan matbaasının "müzayede ile" değil de "takdiri kıymet usulüyle" ve değerinin çok altında kime satıldığını Maliye vekilinden sorduğunda, matbaanın Yunus Nadi Bey'e "ıcar" edildiği anlaşılmış, Mustafa Abdülhalik Bey'in "Hükümetin tahtı temininde" bulunan "emvali menkule" nin nasıl "ıcar" edileceği hakkında yasal bir düzenlemenin olmadığı yolundaki sözleri ikna edici bulunmamıştır. Milletvekilleri, Yunus Nadi'nin kaleme aldığı "makalenin bundan dolayı yazılmış" ve "mükâfatın peşin verilmiş" olduğunu ifade etmişlerdir (Demirel ve Konur, 2002: 554).

onulan İstanbul gazetelerinin haberlerini “sanki kürrei Kamer’den (ay) haber alır gibi öğreniyorum” diyerek, herkesi tabii olduğu mahkemeye gönderen Teşkilatı Esasiye’nin, bu hükmünün önemine işaret eder.

Kendi davalarına yabancılaştığını tekrarlayan Nadi davayı Bursa’ya alanları İstanbul mahkemesinin adaletinden şüphe etmekle suçlar. Bu düşüncenin adalete olan güveni sarsacağını “Eğer haksız yere Bursa’nın muhterem mahkemesini rencide edeceğimden korkmasam şimdi ben de bilmukabele ve bihakkın bu başka yerlerin adaletinden şüphe edeceğimi söyleyeceğim. Halbuki Bursa’nın muhterem mahkemesi bu işte hiçbir sun’ü dahli olmadan hiç bilmediği ve kolay kolay da bilemeyeceği meselelerin içinden bir doğru çıkarmaya zorlanmıştır.” Nadi, davalarının Bursa’ya alınmasıyla beraber, yeterince ilgilenemedikleri davalarını “mihverini ve mahrekini (yörünge) kaybeden bir serseri seyyareye(gezegene)” benzetir.

Sonuç beraat ya da mahkûmiyet bile olsa, sonucun tatmin edici olmayacağını belirten Nadi:

“Demek ki adalet hususi ve umumi vicdana nispetle esasen itminan (güven) verebilmekten başka bir şey değilmiş” Kime kimden şekva (şikâyet) edelim? İstanbul gazeteleri davalarının Bursa’ya nakli için büyük Temyiz mahkememizden karar almışlar. Bu işte anlatılışa göre karar veren büyük mahkemenin birazda dalgınlıkla hareket etmiş olduğuna şüphe yoktur. Genç ve inkılâpçı Türkiye’nin vicdanlı adliyesi ancak bu işin yanlış bir iş olduğunu ilan etmektedir ki sebepsiz ve haksız yere üzerlerimize kondurulan bu şaibeyi silebilecektir kanaatindeyim. İstanbul müddeiumumîsinin gazeteye lütfetmek perdesi altında bile olsa her hangi bir Türk mahkemesinden şüphe etmeğe hakkı yoktur.”

kendilerine usulden, kanundan bahsedemeyeceklerini çünkü adaleti rencide eden ve mahkemeden şüphe eden usul ve kanun olamayacağını belirtir.

Eleştirisinin isim vermese de direk Mahmut Esat Bozkurt’a olduğu bellidir: “Siz bir mahkemenizden şüphe ederseniz başka bin mahkemenizden ve bütün adaletinizden şüphe edersiniz. Bu işte bir yanlışlık var.” Nadi, bu yanlışlığa bir kanıt olarak gazetelerin aleyhine olarak, memleketin her tarafında dava açılmasını göstererek şöyle yazıyordu: “Tercüme edilerek aldığımız kanunun asıl memleketine bakılmalı, bu işin orada geçirdiği safahatı(evreleri) görülmeli, sonra kendi ülkemiz için kargaşalığa izin vermeyecek şekli bulunmalıdır. Bu işte görev TBMM’ nindir.”(Nadi, Y. 3 Haziran 1930, Cumhuriyet).

Nadi’nin bu yazısı Mecliste büyük yankı uyandırır. Bu yazı için Mardin vekili İrfan Ferit Bey, konuyu Meclis’e taşıyarak Adliye Vekili’nden bir açıklama ister (1930, 5 Haziran, Cumhuriyet). Ertesi gün Mahmut Esat, Mecliste bu açıklama isteğine cevap verir. Bozkurt’un cevabı da, Nadi’nin yazısının sertliğinde olur (1930, 6 Haziran, Cumhuriyet).

Yazıyı “teessürle ve teessüfle” okuduğunu belirten Mahmut Esat, “Yunus Nadi Bey açıkça diyor ki: Kanunlarımız mahkemelerimizi şüphe altında bırakıyor, adaleti rencide ediyor. Temyiz mahkememiz gazeteciler davasının Bursa’ya nakli kararını dalgınlıkla, gafletle vermiştir. Davanın nakli yolsuz, kanunsuz imiş, teşkilatı esasiye muhalif imiş vatandaşların gazetelerde her yerde, hakaret davası açmaları doğru değil imiş, sakatmış. İstanbul müddeiumumîliği perde arkasında iş görüyormuş.”

yazısından kendisinin bunları anladığını ifade ediyordu.

Ceza usulü muhakemeleri kanununda her şeyin açıkça yazdığını, davaların nakli talebi yetkisini Adliye Vekiline, Cumhuriyet müddeiumûmlerine tanıdığını ve bu noktada bu kurumların dava nakillerini temyiz mahkemesinden isteyebileceğini belirtir. Bu noktada kanun nakil için iki esas kabul ettiğini birincisinin “nizamı amme (kamu düzeni)” ikincisinin ise “dahi şüphe” durumu olduğudur. Bunun yalnız bizde değil, dünyanın her yerinde böyle olduğunu belirten Bozkurt, Fransız hukuk düzeni ve Fransız hukukçu Garo’dan örnekler verir. Davaları Bursa mahkemesine nakledilen gazeteciler hakkında İstanbul’daki bütün Devlet makamları ile birlikte müddeiumûmlük (Savcılık) de şahsî dava açmıştır, “kulaktan kulağa birçok fiskoslar, şuna buna birçok müracaatların olduğu” ve bütün bunlar karşısında kendisinin de şahsen dava açtığı bir vaziyet karşısında İstanbul Cumhuriyet Müddeiumûmîsi (Savcısı) bu davanın naklini, kanunun kendisine tanıdığı takdir ile Temyiz Mahkemesinden istemesini çok doğal bulan. Mahmut Esat, Meclis’te bravo seslerinin eşliğinde konuşmasını gittikçe sertleştirir: “her halde nakil sebeplerinin takdiri Yunus Nadi Beyin gazetesinin değil, Türk Cumhuriyeti’nin Temyiz Mahkemesinindir.”

Nadi’nin Temyiz mahkemesini “dalgınlık töhmeti altında bırakacak kadar insafsızlık etmiş” olmasından rahatsızlığını ifade eden Bozkurt, “Bu memleketin en büyük mahkemesini dalgınlık töhmeti altına almak hakkını Yunus Nadi Beye kim vermiştir ve bu hakkı kimden almıştır?” kanunlara dayanan Cumhuriyet Mahkemelerine, herkesin güvenmesi gerekir. Düşmanların bile Türk adaletinin onun dalgınlığına değil onun keskin görüşlerine inandıklarını belirterek Nadi’yi yabancıların bile yapmayacağı bir duruma sokarak, açıkça vatan karşıtlığı yapmakla suçlar. Tüm yurttaki birçok davanın nakil olduğunu fakat Yunus Nadi’nin bunlara hiç ses çıkarmadığını, ancak iş kendisine geldiğinde “bar bar bağırdığını” değiştirdiğini belirtir. Herkesin kendisine belirtilen dava yerlerine gelirken “kendisini vatandaştan üstün gören Nadi’nin davasının nakli ile bu memleketin en hassas noktalarına kadar el uzatmak cüretini göstermiştir”. Nadi Bey "kimden kime şikâyet edelim,, diyor. Ben onu vaziyetinden size şikâyet ediyorum. Bu vaziyetleri milletin vekillerine şikâyet ediyorum. Dava nakli hakimnin namusundan dürüstlüğünden şüphe demek değildir. Bu, Yunus Nadi Beyin bir icadı, bir tefsiridir”.

Mahmut Esat, Cumhuriyet Gazetesi’nin Şehremanet’e olan yazılarına işaret ederek “şuna buna biraz az sövmeği düşünseydi” adalete daha ziyade hizmet etmiş olacağını, matbuat hürriyetinin Cumhuriyet Gazetesi’nin sütunlarında görüldüğü gibi “her gün yıkılan bir namus harabesi, yığılı”, “her gün saldırılan Devlet otoritesine komplo demek” olmadığını bir kez daha belirtir. “İnkılâpların kan pahasına kurduğu matbuatın hürriyeti” bir vatandaşın hürriyetinden asla üstün değildir. Ona göre, ikisi de aynı çerçevede içindedir. Bunlar birbirinden ne fazla ne de eksiktir. Kendisine bazı vatandaşların hatta bazı vekillerin başvurduğunu, Soruşturmaların gizli yapılmasını istediklerini, neden olarak da gazetelerden korktuklarını söylediklerini belirten Bozkurt, Nadi’nin perde arkasında çalışan İstanbul Cumhuriyet müddeiumûmîsi olduğu iddiasına karşılık, bu kişinin “makale sahibinin kendisi” olduğunu belirtir.

Nadi’nin, Cumhuriyet Halk Fırkası’na mensup bir vekil olduğu halde iki aydır aralıksız “şurada burada Devletin en hassas bir makinesi olan adalet cihazı etrafında dedikodular” yapmış olmasına rağmen bu yazılara tepki vermediğini, Nadi’yi “Millet kürsüsü önünde beklediğini, bulamadığını, ciğerinden kan sızarak beklediğini, belki fırka da, birbirlerini görüp” bu meseleyi halledeceklerini sandığını, fakat iki aydır şahsına karşı süren tecavüzlerden çok rahatsız olduğunu belirtir. Cumhuriyet Gazetesi’nin sahibinin aylardan beri devam eden bu yazılarla gazetesi hakkında hüküm verilmek üzere bulunduğu bu günlerde,

hakimler üzerinde tesir yapabileceğini zannetmemesini, hiç bir gazetede hakimlerin kararları aleyhinde yazı yazılmazken, yalnızca Yunus Nadi Bey'in gazetesinde yazılar gördüğünü belirten Bozkurt, Nadi'nin bu son makalesini "doğrudan doğruya Adliye'nin şerefine taarruz" olarak niteler. "Bu memlekette kanun varsa ki, varlığında asla şüphe yoktur, yarın kanunun bu makaleyi yazanın yakasına yapışacağından Nadi Bey asla şüphe etmesin." diyerek Nadi'ye açıkça meydan okur (1930, 6 Haziran, Cumhuriyet).

Nadi, ertesi günkü yazısında Mahmut Esat'ın Meclis'te yaptığı konuşmayı analiz etmiştir. Mahmut Esat'ın davaların nakli hakkının savcılıklara ve temyiz mahkemesine verdiği ve nakillerde adaleti şaibe altında bırakacak bir şey olmadığı düşüncesini yorumlayan Nadi, nakil işleminin kullanılan bir yol olduğunu, fakat nakil gerekçesinin "makul ve makbul olması" gerektiğini, kararı veren yüksek mahkemenin kararına bir şey diyemeyeceklerini, fakat gerekçenin "makul ve makbul oluşunu" tartışılabilir hakkına sahip olduklarını savunur. Ona göre, bu davanın nakli için ne "ammenin emniyeti" ne de "şüpheyi dai haller" sorunları bulunmaktadır, kanun maddesini anlamak için "Muallim Garo'nun şahadetine" ihtiyaç yoktur.

Bozkurt'un tasvip ettiği savcılığın "tesir altında" kalınabileceği için davanın nakli konusunda, "Bir Türk mahkemesinin tesir altında kalarak hissiyatına mağlup olabileceğini" söyleyen bu gerekçeyi kabul etmeyen Nadi, temyiz mahkemesinin de bunu kabul etmemesi gerektiğini ve dikkat edebilseydi mutlaka kabul etmeyeceğini belirtir. Ona göre insan hatasız değildir. Kanuni ve mantıki sebepler çerçevesinde nakil yapılabilir fakat rastgele bir nakil, adaleti rencide etmekten başka işe yaramaz. Aksi takdirde herkesi tabii hakimine ve kendi mahkemesine sevk eden Teşkilatı Esasiye hükmünün bir anlamı kalmazdı. Teşkilatı Esasiye'ye muhalif ne bir kanun, ne de bir hüküm olamayacağını belirtir (Nadi, Y. 7 Haziran 1930, Cumhuriyet).

6. Şehremanet (Belediye) Kavgadan Çekiliyor

Bu arada ilginç bir olay yaşanmış ve Şehremanet, Cumhuriyet Gazetesi aleyhine açtığı davalardan vazgeçmiştir (1930, 4 Haziran, Cumhuriyet). Emanet vekili Rami Bey, Gazeteler davasında Emanetin intikam duygusuyla hareket etmediğini, ortadaki sorunun kamu vicdanı önünde tartışıldığını, davalardan vazgeçme nedeni olarak da:

"...Cumhuriyet sorumlu müdürü Agah Bey'in mahkemeye gelemeyecek kadar hasta olduğundan tecziyesi (cezalandırma)talebini şefkat hislerine sığdıramamak" olarak göstermiştir. Bu sözlere karşılık olarak Cumhuriyet Gazetesi'nin avukatı Asaf Bey gazetesinin düşüncelerini yazdığını ve tartıştığı konuların asal ülkenin menfaatine ters düşmeyecek konular olduğunu ve daima da böyle olacağını ifade ettikten sonra "Gazetemiz Emanetin şefkat ve müriyetine muhtaç değildir" demiştir (1930, 8 Haziran, Cumhuriyet).

Nadi, davaların geri çekilişinden sonra bu kararı yorumladığı yazısında, Bursa'ya beş altı defa gittikten sonra, İstanbul gazeteleri hakkındaki davadan vazgeçmeyi kestirme yol olarak gören Şehremaneti'ni kutlar. Devlet ve hükümet teşkilatı kadar önemli bulunduğu matbuat ve onun özgürlüğünü hiçe sayan "şahsi teessürlerle" açılan bu dava üzerinden zaman geçtikçe ve bir dava peşinde Bursa'ya kadar koşmanın mantığı olmadığını Şehremanet de anlamıştır.

Nadi, gazetelerin Şehremanet'in yaptığı yanlış işleri eleştirme hakkı olduğunu ama bunun, gazetecilerin işi sadece eleştirmektir, diye algılanmaması gerektiğini, güzel hareketleri her zaman destekleyeceklerini belirtir:

“Bu vaziyetin son misali olarak işte İstanbul Şehremanetini İstanbul gazeteleri aleyhindeki davalarından feragatinde gösterdiği güzel hürriyetperverlikten dolayı bizlere yapılmış bir lütuf hesabına değil, fakat matbuat müessesine karşı ibraz ettiği itibar ve hürmetin bir nişanesi olarak takdir ve teşekkürle karşılamağı bir vazife biliyoruz.”

Yine Nadi, eleştiriye karşı kuruntu etmektense, ondan istifade etmeyi, matbuata nerede yakalanırsa başı ezilmesi gereken “bir umacı”(öcü) sayan zihniyetin, efkârı umumiye ve basın özgürlüğüne zarar vereceğini ifade eder (Nadi, Y. 10 Haziran 1930, Cumhuriyet).

Gazeteciler davası, mahkemenin gazetelerin beraatına karar vermesi sonucunda kapanmış oldu (1930, 15,19 Haziran, Cumhuriyet). Nadi beraat kararını değerlendirdiği yazısına, Bursa mahkemesinin adaletini överek başlar:

“Eğer bundan sonra matbuatı bir namus harabesi ve devlet otoritesine karşı kurulmuş bir komplo gibi göstermeğe cüret edecekler bulunursa-ki bu Mahmut Esat'tır- onların karşısına muhterem Bursa Asliye mahkemesinin bu yüksek kararı olduğu gibi daima yüksek alınla çıkacağız.”

Ona göre matbuat hürriyeti, “namussuzlara hadlerini bildirmek” için “hakiki namusun nighbanı (bekçisi)” ve devlet otoritesini kötüye kullanmak isteyenlere karşı otoritenin koruyucusudur. Nadi, insanlar arasında kötüler, kusurlular olacağı gibi, matbuat arasında da kusurlu olanlar olabileceğini yazmaktadır. Fakat böyle bir durumda “bu küçük kusurlardan dolayı da bazılarının yaptığı gibi bütün matbuatı itham altında bulundurmamak doğru değildir. Biz bu fikirde ısrar eden devlet adamlarına –Mahmut Esat-rastladık. O gibilerin Cumhuriyet ve inkılâp Türkiye'si'ne hiç yakışmayan bu manasız ve mantıksız hareketlerini sadece hürriyet düşmanlığı ile vasfedip (anlatıp) geçmekten başka yapacak işimiz yoktur. O gibiler, matbuattan daima kişisel methü sena (çıkarcı) bekleyen kimselerdir.”

Matbuatın, kendilerini methedikçe “pek sevdiklerini” fakat olumsuz bir durumda, aleyhlerine çıkabilecek bir yazı olduğu zaman ise “matbuat ne oluyor efendim, bu paçavraları silip süpürmeli!” düşüncesine sahip olanların “hatta ta Millet Meclisi kürsüsüne kadar çıkarak matbuatı namus harabesi ve devlet otoritesine kurulmuş komplo şeklinde göstermeğe kadar cüret ettiklerini” belirterek, açıkça Bozkurt'u hedef alan Nadi, bu hareket tarzında bir zavallı varsa onun matbuat olmadığını, matbuatın bu kıymetsiz sözleri “dahi kaydederek yüksek alınla vazifesini yapmaya” devam edeceğini ifade eder. Ona göre, matbuata nispetle o gibi zavallılara: ”Sel gider, kum kalır.” demek en doğru sözdür. Böylece, “Türk milleti namına hüküm veren mahkememizin kararı ile Türk matbuatının beriyüzümme (temiz, zimmetinde bir şey olmayan) olduğu işte meydanda bir hakikattir.”(Nadi, Y. 15 Haziran 1930, Cumhuriyet).

Bursa'da beraat kararının çıkmasıyla, Cumhuriyet Gazetesi eleştiri oklarını Şehremanet'ten Adliye Vekâleti'ne çevirmiştir. Barut İrtişası Davası, Haydar Rıfat ile yaşadığı sorunlar ve en son Serbest Fırka lideri Fethi Bey'in İzmir'de konuşmasını engellemeye çalıştığı yönündeki iddialar ve Ödemiş'te yaptığı “ırkçı” bulunan konuşması¹⁸

¹⁸ Mahmut Esat'ın verdiği bu nutuk: “Türk'ün en kötüsü, Türk olmayanın en iyisinden daha iyidir” sözleri, Cumhuriyet gazetesinde yayınlanmamıştır. Daha sonra Mahmut Esat sözlerinin, bir kısmının verildiğini belirtip bu haberi tekdiz etmiştir. Fakat yine bu tekdiz metni de gazetede yayınlanmadığı gibi, gazeteden bu konuşmaya dair hiçbir tepki gelmemiştir. Bu nutukla ilgili tek haber vardır: “Ankara'dan verilen habere göre, sabık adliye vekili Mahmut Esat'ın mahut(bilinen) nutkunda kullandığı “öz Türk” tabiri Ankara da bulunan ecnebler mefalinde (arasında) fena bir tesir bırakmıştır. Bu sebeple başvekil Mahmut Esat Bey'e çektiği bir telgrafta bu tabirden maksadının ne olduğunu sormuştur. Mahmut Esat'ta gazetelerde çıkan

nedeniyle iyice yıpranan Bozkurt'a bir darbeye Cumhuriyet Gazetesi'nin yazılarından gelmiştir. Aslında Cumhuriyet'in ve muhaliflerin beklentisi, Adliye Vekilinin istifa etmesidir. Bu konu Meclis kulislerinde de konuşulan, yeni kabine de değişiklik yapılacağı tahmin edilen konulardan biridir (1930, 17 Eylül, Cumhuriyet). Cumhuriyet Gazetesi birinci sayfasında "Çorumluların Feryadı" başlığıyla Çorum Sulh hakiminden şikâyetçi olduğunu defalarca bakanlığa bildirdiği halde bir cevap alamayan bir vatandaşın mektubuna yer vermiştir (1930, 12 Eylül, Cumhuriyet).

Ertesi günkü tarihli gazete de "Açık Cevap" başlığıyla yer alan bir yazıda, Çorum şikâyetini fırkacılık oyunu olarak görüp, Cumhuriyet Gazetesi ve Nadi'yi bu oyuna alet olduğu gerekçesiyle eleştiren bir mektuba cevap verilmiştir. "Halk partisi vekili olduğun halde neden olumsuz aleyhte şeyler yazıyorsun" diye soran kişiye Nadi, aynı gün tarihli "Çorum Şikâyeti" başlıklı yazısında cevap vermiştir. Bir partiden olmanın o partinin var olan kusurlarına göz yummağı gerektirmediğini, Cumhuriyet'in doğru görmediği şeyleri açıkça eleştirmesinin yeni bir şey olmadığını yazan Nadi var olan aksaklık, yolsuzluk ve yanlışlıkların parti teşkilatında düzeltilmesinin en doğru hareket olacağını, basının da bu görevi yerine getirdiğini belirtmiştir. Nadi'nin yolsuzluk ve yanlışlık iddialarıyla itham ettikleri Adliye Vekâleti ve onun başı Mahmut Esat'tır (Nadi, Y.13 Eylül 1930, Cumhuriyet).

7. Beklenen Oluyor

Mahmut Esat'ın istifa etme kararını Yunus Nadi'nin gazetesi , "Elhamdülillah! Adliye Vekili Nihayet istifaya mecbur oldu" (1930, 22 Eylül, Cumhuriyet) başlığı ile vermiştir. Mecliste vekiller arasında istifanın nasıl yankı bulduğunu yazan gazete, vekillerin görüşlerine geniş bir yer vermiştir. Buna göre istifa sonrası temel kanı, İsmet Paşa'nın bir kez daha kuvvetlenmiş olması ve Serbest Fırka lideri Fethi Bey'in önemli bir eleştiri noktasını kaybettiği yönünde olmuştur.

Aslında Mahmut Esat Bey'in istifa edeceği hem "istenen" hem de çeşitli dedikodularla "beklenen" bir şeydir. Zaten Cumhuriyet'te istifa haberini "nihayet" diye vermiştir. Ankara'dan verilen haberde, istifanın burada iyi bir tesir yaptığı yönünde olduğunu "İsmet paşa kuvvetlenmiştir. Her sözü, her hareketi ve her işi ile(daha iki gün evvel Ödemiş'te irat ettiği nutukta ne çamlar devirmişti) İsmet Paşa kabinesine zarar veren bu vekilin çekilmesi, Başvekili ağır bir yükten kurtardı. İsmet Paşa bugün dünden

kuvvetlidir.¹⁹ Ve "Lüzumsuz bir safradan kurtulmuş bir balon nasıl havada yükselirse İsmet Paşa kabinesi de ondan kurtulunca efkârı umumiye de öyle yükselmiştir. Bu itibarla müstafi

tekzibi neşretmiştir. Mahmut Esat Bey Ankara'ya ziyaretinde İsmet Paşayı ziyaret etmiş, İsmet Paşa kendisini bu nutukta kıldığı pottan dolayı şiddetle tahtie (hatalı bulmuştur) etmiştir. Rumca gazetelerde bu beyanati şiddetle tenkit etmişlerdir." Mahmut Esat'a karşı her türlü olumsuz haberi kaçırmayan gazetenin bu durumu gazeteye taşımaması, o günlerde kurulmuş ve halkın yoğun ilgisini gören ve İzmir'de büyük gösterilerle karşılanan S. C. Fırkası'nın gündemi oldukça meşgul etmesiyle ilgili olabilir (1930, 25 Eylül, Cumhuriyet).

¹⁹ Gazete daha birçok CHF vekilinin, Mahmut Esat hakkında olumsuz düşüncelerine yer vermiştir. Yeni Fırkanın Ziyanı!

Bir diğer mebus da şu mütalaada bulundu:

"_Onun istifasından en çok ziyade eden S.C.Fırkası oldu.

vekilin siyasi hayatında en büyük muvaffakiyeti bu istifası olmuştur”²⁰ görüşleriyle okuyucularına aktarmıştır. Aylardır sistematik bir şekilde Mahmut Esat Bozkurt ve onun başkanlığını yaptığı Adliye Vekâleti (Bakanlığı) aleyhine adeta bir kampanya başlatmış olan Yunus Nadi ve Cumhuriyet Gazetesi için bu istifa bir zafer sayılmış olmalıdır.

8. Sonuç ve Değerlendirme

Mahmut Esat ile Yunus Nadi arasındaki düşmanlığın nereden geldiği konusunda bir değerlendirme yapılacak olunursa, 1924 Anayasasında ki fikir ayrılığının yanında, Adalet Vekilinin yolsuzluklar üzerine kararlılıkla giden tavrı da önemlidir. O dönem Yunus Nadi birçok yabancı şirketin yönetim kurulu üyesidir ve birçok yolsuzluk da adı telaffuz edilen kişiler arasındadır²¹. Uyar, Nadi'nin kurucusu olduğu “*Anadolu’da Yenigün*” gazetesine birlikte yazılar yazan bu iki ismin aralarındaki anlaşmazlık nedenlerinden biri olarak, Mahmut Esat’ın milliyetçilik anlayışını gösterir (Uyar, 2012: 222). Ödemiş’te yaptığı konuşma “Benim fikrim kanaatim şudur ki, bu memleketin kendisi Türk’tür. Öztürk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır ki, o da hizmetçi olmaktır” demiştir. Uyar’ın bu düşüncesine katılmamak için Nadi’nin yazılarına bakmak yeterlidir. Nadi, bu fikri paylaşmamış da olsa Mahmut Esat’ın bu konuşmasını eleştirmemiş, hakkında yorum yapmamış sessiz kalmıştır. O güne dek Mahmut Esat ile ilgili hiçbir haberi kaçırmamış olan Nadi’nin bu habere yer vermeyişi, aslında Mahmut Esat konusunda istediğini elde etmesiyle açıklanabilir. Çünkü artık O, istifa etmiştir. Yine başka bir noktadan bakılacak olursa, *Ekalliyetler* gibi konularda Türklere karşı arka sırada durmaları gerektiğini belirttiği yazıları ve özellikle muhalif her düşünceyi kökü dışarıda ya da Rum olmakla itham etmesi, Mahmut Esat ile aynı fikri paylaşmasa da Türk olmayanlara mesafeli duruşunu gösterir.

_Neden?

_Çünkü muhalif fırka İsmet Paşa kabinesine yegane kuvvetli hücum vesilesini kaybetti. Böyle bir hücum noktası bir daha nerede bulunur? Fethi Bey’ beyanı teessür etmek lazımdır.”

Bir gün “Sevgili... e” diyerek bütün gazetelere resimlerini göndermiş, birkaç gün sonra matbuat hakkında ağır sözler söylemiş. O zaman nüktedan bir dost şöyle demişti:

_Ne Şam’ın şekeri, ne Arabın yüzü (1930, 22 Eylül, Cumhuriyet)

²⁰ İki mebus arasında

Adliye vekilinin istifası şayi olunca iki mebus arasındaki şu muhavereye kulak misafiri oldum:

_Adliye Vekili istifa etmiş’

_Evet, ne kendi etti rahat, ne halka verdi huzur!

_yanlış, kendi pekala rahat etti ama halka rahat yüzü göstermedi!

Adliye vekilinin çok geç kalmış istifası, dün şayi olunca, İstanbul halkı çok beklenen ve çok istenen bu müjde karşısında insanların duyduğu tabii inanmazlık hissine kapıldı. Onun için telefonlarımız işliyordu:

_İstifa etmiş, doğru mu?

_Evet Doğru.

Her soran aynen şu sözleri söylüyordu:

_ Elhamdülillah! (1930, 22 Eylül, Cumhuriyet).

²¹ İş Bankası kurulduktan sonra bu kurumda dahil olmak üzere çeşitli şirketlerde yönetim kurulu üyesi olan ya da hissedar olan birçok bürokrat, gazeteci, vekil vardır. 1920-1930 arasında yabancı sermaye ile ortak kurulmuş Türk Anonim şirketlerinde kurucu, hissedar ve yönetim kurulu üyesi olarak bulunan kişiler arasında Yunus Nadi de vardır. 19 Eylül 1922 de 54 milletvekili ve 37 tüccar ve bazı asker ve sivil bürokratlar, “Türkiye Milli İthalat ve İhracat Anonim Şirketi”ni kurdular. Yabancı sermaye ile de yakın ilişkiler kurmak isteyen şirketin yöneticileri arasında Yunus Nadi, Şükrü Kaya, Ali Çetinkaya, Kılıç Ali, Hilmi Uran gibi tanınan kişilerde vardır (Boratav, 2006: 46). Cumhurbaşkanlığı döneminde bu durumun önüne geçmek isteyen İnönü’nün “ticari maksatlar uğruna siyasi yazılar yazmasına müsaade etmeyeceğini” söyleyerek Nadi’yi azarladığı da söylenir. Mahmut Esat ile Yunus Nadi arasında 1924 Anayasası görüşmelerinde başlayan düşünce ayrılığının devamı niteliğindeki Nadi’nin kendisini hedef aldığı “Kimi kimden şekva edelim” yazısı sonrası Mahmut Esat, İsmet Paşa’ya yazdığı bir mektupla olayı değerlendirmiş, Yunus Nadi’yi “mahkemeye düşürmediğini” ancak “af da etmediğini” söylemiştir (Halıcı, 2004: 327).

Bu tartışmanın esas noktasını her iki ismin de “matbuat (basın) özgürlüğüne” bakışı oluşturmaktadır. Nadi, birçok yazısında değindiği gibi, ayrıca bu başlığı taşıyan bir de yazı yazmıştır. Aslında Yunus Nadi'nin muhaliflerine karşı ilerleyen zamanlardaki tanıdığı “matbuat hürriyeti”, Şehremanet'in ya da Mahmut Esat'ın ona tanıdığı çerçeveye sınırlı olacaktır: “Matbuat hürriyeti, ferdin hürriyetinden daha değerlidir”. Buradaki “fert” soyuttur, toplumsal hayat içinde yoktur. Sadece imgesi vardır. Mahmut Esat'a karşı “matbuat hürriyeti” ni savunan Nadi, bu dönemde Mahmut Esat'ın hakkında soruşturma başlatarak ifade özgürlüğünü engellemeye çalıştığı “*Resimli Ay, Son Saat ve Yarın*”²² gazetelerine karşı dava ve kapatma haberlerine gazetesinde yer vermek dışında, bu duruma karşı çıkan bir duruş sergilememiştir. Özellikle Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın savunuculuğunu da yapan muhalif gazeteci Arif Oruç ile 1931 yılında tutuştuğu kavgada Mahmut Esat'ın üslubundan daha sert bir tavır almış ve matbuatın özgürlüğünü önemli ölçüde kısıtlayan “1931 tarihli Matbuat Kanunu”nun çıkmasında kamuoyunu yönlendirmede önemli bir rol oynamıştır. Bu anlamda Mahmut Esat'ın Nadi hakkında söylediği, olaylar başkasının başına değil kendi başına geldiği zaman “bas bas bağırdığı” yorumunun gerçeklik payı vardır.

Nadi'nin “hürriyet düşmanı” olarak suçladığı Mahmut Esat'a gelince, o da Türkiye'de iktidarın muhalif kesime olan söyleminin dışına çıkmaz. Ona göre, Matbuat, “her gün yıkılan bir namus harabesi, yığılı”, “her gün saldırılan devlet otoritesine komplo demek” değildir. Nadi'nin de özellikle Arif Oruç ile tartışmasında görüleceği gibi, matbuatın kanunla çizilen sınırları dışında bir de iktidardakilerce çizilen sınırı vardır ki- Şehremanet avukatından hatırlanacağı gibi matbuatın görevi “halkı, hükümete ısıdırmaktır”-bunun dışına çıkılması “efkarı umumiyenin değil kendi çıkarını savunmak” ve bu noktada “vatan haini” olarak suçlanmakla karşı karşıya kalmaktır. Ayrıca Mahmut Esat sadece matbuata dair özgürlükler değil aynı zamanda demokrasinin en temel değerlerinden bir olan muhalefet etme düşüncesine de kesinlikle tahammül edemez. Yunus Nadi'nin, Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimine ilk baştaki olumlu bakışı Mahmut Esat da görülmez. O Nadi'nin sonrasında paylaştığı olumsuz düşüncelere ilk başından beri sahiptir. Serbest Cumhuriyet Fırkası başkanı Fethi bey'in İzmir'de konuşmasını engellemek için Mustafa Kemal'e bir telgraf çektiği gibi, istifa metninde kullandığı dil “...Yeni firkanın memleketimizde itihar ettiği ve böyle giderse Türk milleti ve inkılâbı için vahim olabileceği” muhalefete bakışını da dile getirir.

Mahmut Esat Bozkurt - Yunus Nadi mücadelesini Mahmut Esat'ın istifa etmesi üzerine Nadi kazanmıştır. Fakat kazanan “matbuat hürriyeti” olmamıştır. Nadi, davalarının beraatla sonuçlanması sonrasında matbuat hürriyetinin en temel şey olduğu ve kişilerin gelip geçici olduğunu anlattığı yazısını, birkaç ay sonrasında, Mahmut Esat'ın istifasını, görece bir şekilde tamamlamıştır. “Sel gider, kum kalır.” . Kalan “kum”, 1930 yılıyla beraber farklılıkları yok eden özellikle 1931 Matbuat Kanunu ile tek sesli bir hal almış, siyasal atmosferin Tek Parti, tek doğru görüşüne uyarak, demokrasinin sacayaklarından biri olan “matbuat hürriyeti” için iyi bir zemin oluşturamamıştır.

²² Adliye Vekili M. Esat Bozkurt, 27 Mart 1930 tarihinde “Yarın Gazetesi” hakkında soruşturma yapılabilmesi için Başbakanlıktan izin ister. Arif Oruç'un Bozkurt'un bu isteğine 7 Nisan tarihinde “Bizi Men Edemezsiniz” adlı yazıyla, cevap vermesi üzerine, Bozkurt, 8 Nisan 1930 tarihinde Başbakanlıktan yeniden izin ister. İsteddiği izin de, aynı gün verilir (Koçak, 2006: 170).

Kaynakça

- Avşar, Abdülhamit (1998). Serbest Cumhuriyet Fırkası. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Beriş, H. Emrah (2006). Tek Parti Döneminde Devletçilik. İstanbul: Liberte Yayınları.
- Boratav, Korkut (2006). Türkiye’de Devletçilik. 2.b, İstanbul: İmge Kitabevi.
- Demirel, Yücel ve Kongur, Osman (2002). CHP Grup Toplantısı Tutanakları (1923-1924). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Halıcı, Şaduman (2004). Yeni Türkiye Devleti’nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kepekci Yakup ve Yentürk Nurhan (2004). Türkiye Ekonomisi. 15.b. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Koçak, C (2006). Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özer, Halis (2014). “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Milli Tüccar Oluşturma Çabalarında İş Bankası’nın Rolü.” Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 69(2): 352-377.
- Tezel, Yahya (2002). Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tunçay, Mete (2005). Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931). 4.b, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Uyar, Hakkı (2012). Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Nadi, Yunus (1929, 9 Temmuz). Son Tevfikat Münasebetile. Cumhuriyet.
- Nadi, Yunus (1930, 24 Ocak). Matbuat Hürriyeti. Cumhuriyet.
- Nadi, Yunus (1930, 19 Nisan). Yeni İcra Kanunu. Cumhuriyet.
- Nadi, Yunus (1930, 3 Haziran). Kime Kimden Şevka Edelim?, Cumhuriyet.
- Nadi, Yunus (1930, 7 Haziran). Mesele Esastan Ziyade Esbabı Mucibedir. Cumhuriyet.
- Nadi, Yunus (1930, 10 Haziran). Emanetin Davalardan Feragati. Cumhuriyet.
- Nadi, Yunus (1930, 15 Haziran). Matbuat Beriyyüzzimmedir. Cumhuriyet.
- Cumhuriyet (1929). “Böyle Adalet Olur Mu?”, 3 Temmuz.
- Cumhuriyet (1929). “Evvelki Gece Yapılan Tevfikat”, 7 Temmuz.
- Cumhuriyet (1929). “Dava Ankara’ya Gidiyor, Otomobil Kime Verildi”, 3 Ağustos.
- Cumhuriyet (1929). “İrtişa Meselesi”, 6 Ağustos.
- Cumhuriyet (1930). “Hakkı Teslim”, 4 Haziran.
- Cumhuriyet (1930). “Mecliste Mühim Bir Sual Tavrı Verildi”, 5 Haziran.
- Cumhuriyet (1930). “Mecliste Hararetli Bir Celse, Adliye vekilinden İzahat Alındı”, 6 Haziran.
- Cumhuriyet (1930). “Gazeteciler Muhakemesi Dün Hitam Buldu”, 8 Haziran.
- Cumhuriyet (1930). “Bursa’da Beraat Kararı Aldık”, 15 Haziran.
- Cumhuriyet (1930). “Bursa Mahkemesinde Nasıl Beraat Ettik”, 19 Haziran.
- Cumhuriyet (1930). “Bu suale Cevap İsteriz”, 12 Eylül.

- Cumhuriyet (1930). “Bir Dokun Bin Ah İşit”, 13 Eylül.
- Cumhuriyet (1930). “Adliye Vekili Değiştirilecek mi?”, 17 Eylül.
- Cumhuriyet (1930). “İstifanın Şehrimizdeki Tesirâtı: Elhamdülillah”, 22 Eylül.
- Cumhuriyet (1930). “Öztürk Tabirinden Maksat Ne İdi?”, 25 Eylül.
- Cumhuriyet (1930). “Canlı Vesikalar”, 2 Ocak.
- Cumhuriyet (1930). “Efkârı Tehyîç”, 12 Ocak.
- Cumhuriyet (1930). “Matbuat Cemiyeti Valiyi Protesto Edecek mi?”, 20 Ocak.
- Cumhuriyet (1930). “Sokaklarımız Ne Halde”, 21 Ocak.
- Cumhuriyet (1930). “Efkârı Umumiye!...”, 22 Ocak.
- Cumhuriyet (1930). “Gazeteler Aleyhindeki Dava”, 22 Ocak.
- Cumhuriyet (1930). “Garip Şey! Emanet Gazetemizden Tazminat İstiyor”, 22 Ocak.
- Cumhuriyet (1930). “Veremle Ciddi Surette Mücadele Edelim”, 24 Ocak.
- Cumhuriyet (1930). “Şehremanet bu Haksız Davaya Nasıl Para Ayırabilir”, 22 Mart.
- Cumhuriyet (1930). “Dün Bursa Mahkemesinde Müdafaa Yapıldı”, 6 Nisan.
- Cumhuriyet (1930). “Yer Arıyorum Diye Veremlileri Avutan Emanet Eldeki Paraları da Yedi”, 8 Nisan.
- Cumhuriyet (1930). “Adliye Vekili Haydar Rıfat Beyi dava etti”, 10 Nisan.
- Cumhuriyet (1930). “İşleri Çıkmaza Sokan Yeni İcra ve İflas Kanunu Tadil Edilmelidir”, 25 Nisan
- Cumhuriyet (1930). “Belediye Meclisleri Kolayca Ceza Veremeyecek”, 1 Mayıs.
- Cumhuriyet (1930). “Emanet Halkı Aldatıyor mu?”, 3 Mayıs.
- Cumhuriyet (1930). “Avukat Bey Yine Ötmüşsün”, 5 Mayıs.
- Cumhuriyet (1930). “İhaledeki Yolsuzluğu Mütahhit İtiraf Ediyor”, 9 Mayıs.
- Cumhuriyet (1930). “Şehremaneti Yeni Davalar Açmış”, 13 Mayıs.
- Cumhuriyet (1930). “Bursa’da Gazeteciler Davası”, 15 Mayıs.
- Cumhuriyet (1930). “Resim Çekmek Yasak mı?”, 18 Mayıs.